

21. Hrustaleva, A. (2013). From the history of the formation of the term «socialist-realistic method» in the domestic literary discourse. Almanac of modern science and education, 4(71), 197–199 [in Russian].
22. Jerlih, A. (1935 December 2). «Bright Stream» at the Bolshoi Theater. Pravda, 331, 6 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 23.06.2019 р.

УДК 008+004

Трач Юлія Василівна.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент Київського національного
університету культури і мистецтв
orcid: 0000-0003-2963-0500
0411@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРИ В СВІТЛІ ЇЇ ВЗАЄМОДІЇ З ТЕХНІКОЮ

Мета статті – розкрити сутність проблеми вивчення культури в світлі її взаємодії з технікою. **Методологія** ґрунтується на міждисциплінарному синтезі, що уможливило розгляд техніки і технологій у соціокультурному вимірі. **Наукова новизна** полягає в з'ясуванні впливу техніки на людину і суспільство, негативні наслідки цього впливу, проблеми та шляхи їх вирішення. **Висновки.** Техніка є відображенням складних відносин у суспільстві, що обумовлює численні параметри її оцінювання і взаємопов'язані підходи до вивчення, яким властиве констатування різноманітного її впливу на суспільство. Саме цей критерій є основним у комплексній характеристиці техніки. Остання не є метою сама по собі, а має цінність лише як засіб, як інструмент історичних і соціальних перетворень. Важливість завдань і вирішення проблем, що стоять сьогодні перед культурологією, вимагає не просто міркувань на тему взаємодії різних аспектів культури, аналізу проблем і розгляду цілого спектра напрямів їх вирішень, а зумовлює необхідність формування нової парадигми розуміння і ставлення до техніки в суспільстві, зокрема з'ясування її ролі в сучасній культурі і серед інструментів соціальних перетворень. У майбутньому значення і роль техніки в соціокультурних відносинах лише зростатиме, тому доцільно вести мову про культурологічний вимір техніки як найважливіший підхід до її вивчення.

Ключові слова: культура, цивілізація, техніка, технології, інформаційно-комунікаційні технології, науково-технічна революція.

Трач Юлия Васильевна, кандидат педагогических наук, доцент, доцент Киевского национального университета культуры и искусств

Проблемы изучения культуры в свете ее взаимодействия с техникой

Цель статьи - раскрыть сущность проблемы изучения культуры в свете ее взаимодействия с техникой. **Методология** основывается на междисциплинарном синтезе, что позволило рассмотреть технику и технологии в социокультурном измерении. **Научная новизна** заключается в выяснении влияния техники на человека и общество, негативных последствиях этого влияния, проблемы и пути их решения. **Выводы.** Техника является отражением сложных отношений в обществе, обуславливает многочисленные параметры ее оценки и взаимосвязанных подходов к изучению, которым свойственна констатация разнообразного ее влияния на общество. Именно этот критерий является основным в комплексной характеристике техники. Последняя не является целью сама по себе, а имеет ценность только как средство, как инструмент исторических и социальных преобразований. Важность задач и решения проблем, стоящих сегодня перед культурологией, требует не просто рассуждений на тему взаимодействия различных аспектов культуры, анализа проблем и рассмотрения целого спектра направлений их решений, а обуславливает необходимость формирования новой парадигмы понимания и отношения к технике в обществе, в частности с выяснения ее роли в современной культуре и среди инструментов социальных преобразований. В будущем значение и роль техники в социокультурных отношениях будет только расти, поэтому целесообразно говорить о культурологическом измерении техники как важнейшем подходе к ее изучению.

Ключевые слова: культура, цивилизация, техника, технологии, информационно-коммуникационные технологии, научно-техническая революция.

Trach Yuliya, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Kyiv National University of Culture and Arts

Problems of studying culture in the light of its interaction with technology

The purpose of the article is to reveal the essence of the problem of studying culture in light of its interaction with technology. **The methodology** is based on an interdisciplinary synthesis, which allowed to consider the technique and technology in the socio-cultural dimension. **The scientific novelty** consists in finding out the influence of technology on a person and society, the negative consequences of this influence, problems and ways to solve them. **Conclusions.** The technique is a reflection of complex relationships in society, determines the numerous parameters of its evaluation and interrelated approaches to the study, which is characterized by a statement of its various effects on society. It is this criterion that is the main one in the complex characteristics of equipment. The latter is not an end in itself, but has value only as a means, as an instrument of historical and social transformations. The importance of tasks and solving the problems facing cultural science today requires not just reasoning about the interaction of various aspects of culture, analyzing problems and considering a whole range of areas of their solutions, but necessitates the formation of a new paradigm of understanding and attitude to technology in society, in particular with the clarification its role in contemporary culture and among the tools of social transformation. In the future, the importance and role of technology in socio-cultural relations will only grow, therefore it is advisable to talk about the cultural measurement of technology as the most important approach to its study.

Key words: culture, civilization, technology, technology, information and communication technology, scientific and technological revolution.

Актуальність теми дослідження. Взаємовідносини культури і техніки в сучасному суспільстві складні і неоднозначні: стрімко проникаючи в усі сфери людської діяльності, остання істотно впливає на культуру цивілізації, що виразно проявляється в соціальних відносинах. Науково-технічна революція і новітні інформаційно-комунікаційні технології «увірвалися» в життєдіяльність усіх верств суспіль-

ства, що фактично призвело до кризи в освіті та вихованні, вираженої у формуванні у значної частини сучасної молоді техногенної свідомості, в перериванні передання їй культурних цінностей, накопичених цивілізацією, в заповненні виниклої порожнечі псевдоцінностями «масової культури», створеної для широкого споживання. Такий стан речей свідчить про культурну кризу техногенної цивілізації, що вимагає вивчення техніки і технологій в соціокультурному вимірі і з'ясування напрямів вирішення виникаючих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукознавчі дослідження техніки стали предметом наукового аналізу В. Ільїна, А. Ракітова, В. Стьопіна та ін. Техніка як соціокультурне явище розкрита у працях Н. Багдасар'ян, А. Карміна, А. Стрельцова та ін. Зазначені дослідники торкаються різних теоретичних і методологічних аспектів розвитку техніки, однак питання сутності взаємозв'язку і взаємовпливу техніки і культури ними не ставилися і не вирішувались.

Мета статті – розкрити сутність проблеми вивчення культури в світлі її взаємодії з технікою.

Виклад проблеми. Сучасне гуманітарне знання накопичило досить великий і багатий за змістом матеріал вивчення культури, чимало визначень якої пов'язане зі складністю об'єкта дослідження. Не вдаючись до ґрунтовного і широкого аналізу поняття культури, все ж варто, у зв'язку із багатогранністю взаємодії техніки і культури, з'ясувати ключові аспекти культури, особливо в аспекті оцінювання соціальних явищ, що динамічно перетворюються і які потрапляють під вплив техніки.

Розподіл культури на матеріальну і духовну був пов'язаний із принциповим розумінням культури філософом і гуманістом А. Швейцером [17], який розглядав культуру як «підсумок усіх досягнень окремих осіб і всього людства в усіх сферах і за всіма аспектами тією мірою, якою ці досягнення сприяють духовному вдосконаленню особистості і загальному прогресу» [6, 46]. Підсумок досягнень укладається, з одного боку, в матеріальних досягненнях людства, з іншого - в духовних. Сучасна техніка і технології певною мірою «вписуються» у визначення культури, запропоноване дослідником проблем теорії пізнання А. Кармінім: 1) культура – це світ людської діяльності або світ артефактів; 2) культура - це світ смислів, які людина вкладає у свої творіння і дії; 3) культура як світ знаків [4]. Більш виразно зв'язок культури і техніки проявляється у визначенні дослідника з питань філософії культури В. Стьопіна: «1. Особливий аспект життя суспільства, пов'язаний зі способом здійснення людської діяльності і який характеризує відмінність людського буття від тваринного існування. 2. Система історично детермінованих надбіологічних програм людської діяльності, поведінки і спілкування, яка є умовою відтворення і зміни соціального життя у всіх його основних проявах» [10, 394]. Однією з таких програм є розвиток й удосконалення техніки і технологій. У свою чергу С. Безклубенко визначає культуру як «процес освоєння людиною світу: освоєння людьми довкілля та освоєння людей у довкіллі», де «освоєння» людини в світі полягає в тому, що вона робить його «своїм»: змінюючи, на основі пізнаних закономірностей, дане природою, пристосовує його до своїх потреб, або (чи разом з тим) змінюючи себе (змінює щось в собі), пристосовується до реальних умов [1, 12].

П. Гуревич так визначає культуру: «Культура є, перш за все, актом подолання природи, виходом за межі інстинкту, створенням того, що може бути надбудоване над природою» [3, 11]. В широкому розумінні цієї дефініції культура повинна включати в себе і техніку як її елемент. Більше того, стає зрозумілою роль техніки як культурного феномена: при стрімкому впровадженні в усі сторони життя цивілізації її значення зростає настільки, що постає питання про техніку як сучасну культуру. На підтвердження цієї тези варто пригадати незначну функцію техніки в культурі людства попередніх тисячоліть і як всебічно техносфера оточила людину і суспільство в останні десятиліття.

Таким чином, «культура є особливим, властивим тільки людині, активним, усвідомленим способом життєдіяльності, особливим способом життя, що виокремлює її в природі і дає їй можливість застосувати природні умови для свого розвитку і вдосконалення різноманітних форм організації свого життя. Культура як результат діяльності, як матеріалізація цієї діяльності є похідною від першого значення і розуміється як матеріальна культура. Однак не можна впадати в поширену в 70-х роках помилку ототожнення культури з одним видом життєдіяльності. Культурна діяльність представлена у всіх видах і формах життєдіяльності людини і суспільства, тільки з різною мірою її здійснення, різною мірою культурності» [11, 18–19]. Отож, техніку можна визначити як один із найважливіших елементів у структурі культури, які, природно, не можуть бути рівнозначними. Так, при переважанні міфології культура спирається на фетишизм, примітивну картину світу, у разі виокремлення науки як основного елемента культури стають очевидними ознаки сцієнтизму, перебільшення ролі науки. Висування на перше місце мистецтва призводить до естетизму, наприклад, в епоху Відродження. Вихід техніки на лідируючі за значущістю позиції в економічному зростанні цивілізації призвело до виникнення спочатку технократичних теорій, а сьогодні «техногенної» цивілізації [13].

Техніка істотною мірою визначає відносини в суспільстві, але вона не є метою сама по собі, а має цінність тільки як засіб, як інструмент історичних і соціальних перетворень. Техніка також є відображенням складних відносин у суспільстві, звідси численні підходи і параметри оцінювання техніки, з одного боку, а з іншого - техніка може бути розглянута як показник рівня розвитку суспільства і суспільних відносин: оцінюванням за точними технічними показниками охоплюються основні соціально-значущі сторони суспільного буття, що суттєво відрізняється від окремо взятих духовно-моральних, політичних, економічних та інших оцінок суспільства.

«Техніка є зараз саме тією силою і тією причиною, яка радикально змінила обличчя епохи, <...> техніка почала визначати стиль переважної частини земної кулі, її культуру, політику, економіку. <...> Розвиток техніки зумовив тотальну експансію в сфері культури і мистецтва, присвоївши собі таку вищу людську цінність, як виробництво культурних цінностей» [12, 553–554]. Більше того, сьогодні розвиток техніки розглядається не як еволюційний процес, але скоріше як результат соціального конструювання, як соціальне формування техніки. В таких технологіях соціальна роль техніки гіпербалізується, тоді як інші важливі сегменти культури втрачають свої провідні позиції.

Але не стільки технологічний розвиток є причиною негативних соціокультурних змін, як народжене ним інструментально-споживацьке ставлення до світу. Активність людини, її готовність до переробки «природного» на «штучне» призвела у сфері техносфери до необмеженого технологічного зростання, в соціокультурній сфері - до заперечення нормативної ролі ціннісних систем. Паралель між діяльністю людини і поступовим зростанням негативних результатів цієї діяльності свідчить, що причина для загрози руйнування біосфери дегуманізації - це дисбаланс природного і штучного, нездатність людини передбачати результати своєї активності. Процес переробки свого внутрішнього і зовнішнього середовища є об'єктивним проявом самої людської сутності і тому не може бути зупинений, хоча і є підставою для так званої антропологічної кризи, яку можна означити й як культурну кризу сучасності. На це звертають увагу чимало дослідників, зокрема й сучасний філософ і методолог В. Розін: «...зрозуміло, що відмовитися від техніки і технічного розвитку просто неможливо. По суті, технічну основу має сама діяльність людини і культура. Водночас розвиток техніки і технічного середовища в ХХ столітті набув загрозливого для життя людини характеру» [8, 106]. Йдеться про катастрофічне відставання в розробці етичної адаптації людини і людства до техніки і технологій. Зміна поколінь сучасної техніки і технологій відбувається неодноразово протягом одного покоління людей. Ця ситуація не має аналогів у минулій історії людства, відповідно, відсутній і механізм прийняття суспільством інновацій. «Техноетика повинна бути адекватна не лише науково-технічному і технологічному прогресу, а й культурному середовищу, в якому він здійснюється» [5, 362].

Однак безпідставно стверджувати, що техніка сама по собі антигуманна, адже техніка - це мова, якою розмовляють люди, це прилад, яким вони користуються, це спосіб їх самовираження. Неправомірно ставити питання про смисл антропогенезу, але можна ставити питання про смисл культури, суспільства і техніки, бо це творіння свідомих людей. Смисл техніки глибокий і в цьому він схожий із сутністю культури і соціуму. Отож культуру і техніку слід розглядати у їхній єдності, пам'ятаючи, що «в техніці об'єктивовані особливості людського існування в природі і в соціумі <...>. Збереження техносфери - одна з умов соціальної стабільності, бо техносфера є ніби каркасом соціокультурного простору. Навколо техніки складається система відносин» [9, 367].

Події ХХ в. довели існування тісного зв'язку між людством і техносферою. Зокрема, якщо раніше люди підпорядковувалися біосферним закономірностям і змушені були відстоювати своє місце в боротьбі з природними стихіями, то сучасна людина в результаті технологізації свого життя змушена підкорятися техносфері, вписуватися в її закономірності і виробляти в собі необхідні якості. Такий «діяльнісний підхід до сутності техносфери дає змогу пов'язати її відносини з фундаментальними мотиваційними настановами суспільства і розкрити власну динаміку техносфери в її соціально-культурній обумовленості» [16, 373]. Технічний прогрес, безперечно, змінив і мислення людини (питання про своєчасне обмеження людської експансії, відповідальність, екосвідомість, гуманітарні пріоритети та ін.), і виробництво (прогрес за рахунок технологій, пріоритет ресурсозберігаючих виробництв), і соціокультурну сферу (неконсервативні тенденції захисту особистості, прав меншин і субкультур, підвищення ролі рівноправної комунікації). Зміни в соціокультурній сфері фактично є спробами пристосуватися до життя в штучному світі. Суспільство, культура і біосфера, відчуючи техносферний вплив, або пристосовуються до цих змін, або руйнуються.

На перетворення як фундаментальну якість техніки неодноразово зверталася увага дослідниками проблеми взаємозв'язку і взаємовпливу техніки і культури: «... історично цивілізація виникла на Землі на основі перетворюючої діяльності людини і суспільства. Перетворення середовища, природи, самої людини та людського суспільства є основою розвитку культури і цивілізації. Техніка з моменту свого виникнення є унікальним засобом такого перетворення. У цьому - філософська, а також історична суть техніки, її культурне покликання. І якщо уважно придивитися до численних визначень техніки, то можна переконатися в тому, що всі вони тією чи іншою мірою розкривають саме цю фундаментальну властивість техніки і технічної діяльності» [2, 159]. При цьому, на переконання представників франкфуртської школи, зокрема М. Хоркхаймера [15], технічний прогрес не лише сприяє накопиченню благ, а й загрожує людині, призводить до дегуманізації суспільства. Людина стає «рабом» технічної цивілізації, віддаючи перевагу не меті, а засобам. Наука не може розглядатися як наддіяльне позаісторичне утворення, а лише як утворення, пов'язане з певним культурно детермінованим типом суб'єктивної діяльності, якому властивий аксіологічний, історичний і гуманітарний вимір і найбільш наочний і прямий зв'язок - через техніку.

Американський філософ техніки Л. Мемфорд вважає, що ні наука, ні техніка не зробили того позитивного внеску в культуру, якого від них чекали: в палеотехнічну епоху машина в протилежність усім сподіванням вироджується, наука в силу своєї фрагментарності «випадає» з історії культури, а

масове виробництво благ не позначилося на дійсному підвищенні рівня життя людей. «Майбутня неo-технічна епоха, переорієнтація технічного прогресу в інтересах людини буде (в разі, якщо їй вдасться утвердити своє панування) мирним «возз'єднанням» з органічним (людським і природним) принципом попередньої, еотехнічної епохи, бо саме технічний розвиток знехтує гігантськими масштабами і надпотужною, вже зайвою продуктивністю, повернеться в суто людські межі» [7, 62]. Афоризм: «щоб врятувати нашу науку і нашу техніку, ми повинні перш за все врятувати людину» - це резюме розуміння техніки, науки загалом, як елемента культури, як творіння відповідальної за свої справи людини.

Для об'єктивного оцінювання наукового і технічного знання слід враховувати соціокультурну реальність, в якій виробляється і функціонує це знання, оскільки неможливо ігнорувати факт залежності критеріїв науковості від різних сфер та етапів пізнання, які кристалізують уявлення про науку і техніку. Істотна відмінність сучасного етапу розвитку культури - нове ціннісне розуміння призначення наукового знання. Наука вже не може оцінюватися відповідно до логіки «наука заради науки», вона реалізується з метою утвердження людини в світі за допомогою такого найважливішого інструмента, як техніка. Технічне знання, як і технічний тип мислення теж, мабуть, стоять перед викликом нового ставлення до техніки, нового типу антропо-техніко-соціальних систем, нових підходів до розуміння суті та ролі техніки в загальній культурі цивілізації. Технічне знання ніколи не було типологічно єдиним: техноцентризм домінував, але не повністю визначав ідеологію техніки - навіть в технічних науках завжди були міркування краси, ергономічності, технічної естетики і досконалості техніки. Найбільш загальна ознака технічного знання - воно перетворює речовини, енергію, інформацію без втручання надприродного, тому немає місця невпевненості, надії і вірі, а є місце контролю, інструкції. Коли замість молитви треба лише натиснути на кнопку - це складне зрушення і в свідомості, і в культурі.

Проте, на жаль, й досі побутують уявлення, що техніка перебуває поза культурою, що вона відчужена від культури, що люди їй підвладні. Незважаючи на це, все ж здійснюються дослідження стану культури і техніки в сучасному світі, хоча питання про глибокий розрив між вибухоподібним розвитком техніки і кризою культури не ставиться. В результаті виникає проблема переоцінювання цивілізаційних підстав не лише соціального розвитку, а й культурного, економічного і науково-технічного. Окреслюючи шляхи вирішення кризи, безумовно, слід погодитися з В. Розіним: «Важливо, щоб всі, від кого це залежить (філософи, вчені, інженери, політики, журналісти та ін.), усвідомили, що справа не в техніці, а в тому типі соціальності, який склався в останні століття. До тих пір, поки ми будемо думати, що техніка - це головне, що основні соціальні проблеми вирішуються на її основі, що благополуччя людства безпосередньо пов'язане з розвитком сучасних технологій - ми будемо і далі сприяти поглибленню кризи нашої цивілізації. Хоча в нашій цивілізації саме техніка відіграє колосальну роль, з точки зору перспектив розвитку потрібно сприяти розумінню того, що це речі різні. Сформований тип соціальності нас більше не може задовольняти, переконання, що основні соціальні проблеми можна вирішувати на основі техніки все більше стає деструктивним моментом. Будь-який соціум і культура припускають техніку, але не визначаються повністю останньою» [8, 106].

Висновки. Техніка є відображенням складних відносин у суспільстві, що обумовлює численні параметри її оцінювання і взаємопов'язані підходи до вивчення, яким властиве констатування різноманітного її впливу на суспільство. Саме цей критерій є основним у комплексній характеристиці техніки. Остання не є метою сама по собі, а має цінність лише як засіб, як інструмент історичних і соціальних перетворень. Важливість завдань і вирішення проблем, що стоять сьогодні перед культурологією, вимагає не просто міркувань на тему взаємодії різних аспектів культури, аналізу проблем і розгляду цілого спектра напрямів їх вирішень, а зумовлює необхідність формування нової парадигми розуміння і ставлення до техніки в суспільстві, зокрема з'ясування її ролі в сучасній культурі і серед інструментів соціальних перетворень.

Очевидно, в майбутньому значення і роль техніки в соціокультурних відносинах лише зростає, тому доцільно вести мову про культурологічний вимір техніки як найважливіший підхід до її вивчення.

Література

1. Безклубенко С. Д. Про поняття культура та культуру визначення понять. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2013. Вип. 14. С. 6–13.
2. Вайнгард П. Отношение между наукой и техникой: социологическое объяснение. Философия техники в ФРГ : пер. с нем. и англ. / составл. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова ; ред. Н. Игнатовская, В. Леонтьев. Москва : Прогресс, 1989. С. 131–161.
3. Гуревич П. В. Культурология : учебник. Москва : Проект, 2003. 336 с. Ефременко Д.В. Введение в оценку техники. Москва : Изд-во МНЭПУ, 2002. 188 с.
4. Кармин А. С. Культурология. 2-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург, 2003. 926 с.
5. Миронов А. В. Техноэтика - путь к устойчивому развитию общества как «good society». Философия и будущее цивилизации : тезисы докладов и выступлений IV Российского философского конгресса. Москва, 2005. Т. 3. С. 362–363.
6. Моль А. Социодинамика культуры : пер. с фр. / предисл. Б. В. Бирюкова. изд. 3-е. Москва : Изд-во «ЛКИ», 2008. 416 с.
7. Мэмфорд Л. Миф машины. Вестник МГУ. Серия 12 (социально-политические исследования). 1992. № 1. С. 62–81.
8. Розин В. М. Техника и социальность. Вопросы философии. 2005. № 5. С. 95–107.
9. Симоненко О. Д. О философско-методологических проблемах историографии техники. Философия и будущее цивилизации : тезисы докладов и выступлений IV Российского философского конгресса. 2005. Т. 3. С. 367–368.
10. Стёпин В. С. Культура. Всемирная энциклопедия. Философия. Москва : АСТ, 2001. С. 524–526.

11. Стрельцов А. С. Философия и культура в русской мысли XIX - нач. XX вв.: интегральный анализ. Москва : Московский философский фонд, 2003. 260 с.
12. Сулганова Ж. Б. Техника как основание современной культуры. Философия и будущее цивилизации : тезисы докладов и выступлений IV Российского философского конгресса. 2005. Т. 3. С. 553–554.
13. Трач Ю.В. «Техногенне» суспільство, його сутність та окремі характеристики. Культура і мистецтво в сучасному світі. 2007. Вип. 8. С. 174–180.
14. Трач Ю.В. «Технополія» Нейма Постмана як концепція зіткнення культури і технологій. Питання культурології. 2018. Вип. 34. С. 53–61.
15. Хоркхаймер М. Затмение разума. К критике инструментального разума / пер. с англ. А.А. Юдина ; пред. В.Ю. Кузнецова ; науч. ред. В.Ю. Кузнецов. Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2011. 224 с.
16. Чешев В. В. Деятельностная природа техносферы. Философия и будущее цивилизации : тезисы докладов и выступлений IV Российского философского конгресса. 2005. Т. 3. С. 373–374.
17. Швейцер А. Культура и этика / пер. Н.А. Захарченко и Г.В. Колшанского ; общая ред. и предисл. проф. В.А. Карпушина. Москва : Прогресс, 1973. 343 с.

References

1. Bezklubenko, S. D. (2013). About understanding of culture and culture, the meaning of understanding is to understand. *Kultura i mystetstvo v suchasnomu sviti*. Vol. 14. pp. 6–13 [In Ukraine].
2. Weingard, P. (1989). The relationship between science and technology: a sociological explanation. *Philosophy of technology in Germany*. Moscow : Progress, pp. 131–161 [In Russian].
3. Gurevich, P. V. (2003). *Culturology*. Moscow : Progress [In Russian].
4. Karmin, A. S. (2003). *Culturology*. St. Petersburg [In Russian].
5. Mironov, A. V. (2005). Techno-ethics - the path to the sustainable development of society as a "good society". *Philosophy and the future of civilization: theses of reports and speeches of the IV Russian Philosophical Congress*. Moscow. Vol. 3. pp. 362–363 [In Russian].
6. Mol, A. (2008). *Sociodynamics culture*. Moscow: Izdatelstvo «LKI» [In Russian].
7. Mamford, L. (1992). *The Myth of the Machine*. Moscow State University Bulletin. Series 12 (social and political studies). No. 1. pp. 62–81 [In Russian].
8. Rozin, V. M. (2005). Technique and sociality. *Voprosy filosofii*. No. 5. pp. 95–107 [In Russian].
9. Symonenko, O. D. (2005). On the philosophical and methodological problems of the historiography of technology. *Philosophy and the future of civilization: theses of reports and speeches of the IV Russian Philosophical Congress*. Moscow. Vol. 3. pp. 367–368 [In Russian].
10. Stepin, V. S. (2001). *Culture*. World encyclopedia. Philosophy. Moscow: AST. pp. 524–526 [In Russian].
11. Streltsov, A. S. (2003). *Philosophy and Culture in Russian Thought XIX - beginning XX centuries: An integral analysis*. Moscow: Moskovskiy filosofskiy fond [In Russian].
12. Sulganova, Zh. B. (2005). Technique as the basis of modern culture. *Philosophy and the future of civilization: theses of reports and speeches of the IV Russian Philosophical Congress*. Moscow. Vol. 3. pp. 553–554 [In Russian].
13. Trach, Yu.V. (2007). "Technogenic" society, its essence and separate characteristics. *Kultura i mystetstvo v suchasnomu sviti*. Vol. 8. pp. 174–180 [In Ukraine].
14. Trach, Yu. V. (2018). "Technopolis" by Neime Postman as a concept of collision of culture and technology. *Pytannia kulturolohii*. Vol. 34. pp. 53–61 [In Ukraine].
15. Horkheimer, M. (2011). *Eclipse of the mind. To criticism of the instrumental mind*. Moscow: "Canon +" ROOI "Reabilitatsiya" [In Russian].
16. Cheshev, V. V. (2005). The activity nature of the technosphere. *Philosophy and the future of civilization: theses of reports and speeches of the IV Russian Philosophical Congress*. Moscow. Vol. 3. pp. 373–374 [In Russian].
17. Schweitzer, A. (1973). *Culture and ethics*. Moscow: Progress [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 24.08.2019 р.